

Владислав Безпалько

науковий співробітник
 відділу історії України XIV – початку XX ст.,
 Національний музей історії України
 (Київ, Україна)

Сергій Шаменков

незалежний дослідник
 (Одеса, Україна)

Vladyslav Bezpalko

Research fellow
 of the department of Ukrainian history
 of the 14 – the beginning of 20 century,
 The National Museum of the History of Ukraine
 (Kyiv, Ukraine)

Serhii Shamenkov

Independent Researcher
 (Odesa, Ukraine)

**ПОЛОТНО «САНДОМИРСЬКИЙ РОКОШ 1606 РОКУ»
 ІЗ ЗІБРАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ:
 ДО ПРОБЛЕМИ АВТОРСТВА ТА ДАТУВАННЯ**

**TO THE PROBLEMS OF AUTHORSHIP AND DATING OF
 «THE ROKOSH OF SANDOMEIERZ OF 1606» FROM
 THE NATIONAL MUSEUM OF UKRAINE HISTORY COLLECTION**

Анотація

У статті розглядається авторство та час створення полотна «Сандомирський рокош 1606 року». Обґрунтовано доводиться, що його визначення як твору роботи Шимона Богушевича є хибним. Порівняння низки персонажів із сюжетної композиції полотна, а також окремих елементів, зокрема одягу, спорядження та зброї, зі схожими зображеннями на картинах цього та інших митців переконливо доводить, що полотно створене або істотно оновлене наприкінці 17 – у першій третині 18 ст.

Ключові слова:

Національний музей історії України, Сандомирський рокош 1606 року, Шимон Богушевич, полотно, атрибуція, гусар, яничар, паук.

Abstract

The article deals with the authorship and the creation time of the painting «The Rokosz of Sandomierz of 1606». It is reasonably proved that it's attribution as a work of Shymon Bogushovych is erroneous. Comparison of a number of characters from the painting's plot composition, as well as separate elements such as clothing, equipment and weaponry, with similar images in paintings by this and other artists convincingly demonstrate that the painting was created or significantly updated in the late 17 – first third of 18 century.

Keywords:

National Museum of the History of Ukraine, Rokosz of Sandomierz (1606), Shymon Bogushovych, canvas, attribution, hussar, Janissary, payuk.

Достовірна й повна атрибуція музейних предметів є надзвичайно важливою умовою як для повноцінного уведення до наукового обігу, так і для їх правильного експонування, об'єктивної трансляції широкому колу користувачів музейного інформаційного ресурсу. Це особливо актуально для складних у дослідженні артефактів минулого. Одним із таких є живописний твір «Сандомирський рокош 1606 року» (М-1297, розмір 150×253 см), уже тривалий час представлений у постійній експозиції НМІУ.

Полотно походить із палацу князів Вишневецьких у Вишневці (нині – смт Вишневець Кременецького р-ну Тернопільської обл.). Сам палац, за вказівкою князя Михайла Сервація Вишневецького, в 1730-х рр. перебудували, також у цьому приміщенні зібрали різні витвори мистецтва з маєтків князя. Тоді ж сформували родинну галерею портретів предків Вишневецьких, зокрема й відомий портрет Байди. Полотно «Сандомирський рокош 1606 року» (оригінальний напис, вказаний на творі, – «Rokosz albo facies Reipublicae sub regimine Sigismundi Tertii A 1606 pod Sandomierzem») під повною назвою згадано в записці одного з торговельних агентів чи посередників, складеній близько 1877 р.¹

Там йдеться про цікаві цінні артефакти та предмети мистецтва із замку у Вишневці. У витягах із інвентаря рухомого майна Вишневецького маєтку графа Володимира де Броель Плятера, складеного, ймовірно, не пізніше 1875 р., також є запис під порядковим номером 606 про згадане полотно. Зазначені навіть приблизні розміри та оцінка вартість:

¹ Betlej A., Dworzak A., Markiewicz A. Pałac w Wiśniowcu w świetle inwentarzy staropolskich. – Kraków: Attyka, 2016. – P. 151–152.

«Одна картина бунта Зжемблидовскаго въ длину 3 и ширину 2 арш. тоже старая оцінена въ 20 к.»². Наразі невідомо про раніші за часом інвентарі, в яких фігурувала б ця картина.

До зібрання Київського державного історичного музею (попередника Національного музею історії України) означений твір надійшов із заповідника-музею «Києво-Печерська лавра» 9 квітня 1951 р.³ На полотні не виявлено жодного авторського підпису, тож нині в експозиції музею його представлено як картину невідомого автора XVIII ст. Проте в останніх публікаціях, присвячених цьому полотну, висувалося припущення щодо належності твору пензлю відомого митця першої половини XVII ст. Шимона Богушевича⁴. Хоча в колекції замку у Вишневці й було декілька картин, визначених як роботи цього майстра, саме для означеного полотна варто пошукати переконливіших доказів авторства Ш. Богушевича. Стилїстика цього живописця, те, як він зображав деталі одягу, спорядження та озброєння на своїх картинах, що нам відомі, відрізняється від того, що зображено на полотні, яке ми розглядаємо. Зауважимо, що на основі нещодавно проведених досліджень зразків ґрунту, фарбового шару та покривного лаку виконавці експертизи зробили висновок, що проби відібрані з роботи, виконаної у другій половині XVII ст.⁵. Відтак ми ставимо за мету обґрунтувати авторство та датування цього музейного предмета. До того ж, є низка моментів, на які варто звернути увагу та розглянути детальніше.

Картина надійшла до фондів музею в незадовільному стані: «Дуже пошкоджена. Дві великі дірки, багато малих, випадки фарб значна кількість», – такий опис стану збереження полотна на 1951 р.⁶ Тому суттєвим фактором, який потрібно врахувати при вивченні картини, є її реставрація, здійснена, ймовірно, в 1960-х чи 1970-х рр. Сучасний огляд поверхні живопису в ультрафіолетовому (УФ) діапазоні виявив усі місця із реставраційними втручаннями та записами. (Рис. 1)

² Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 442. – Оп. 186. – Спр. 227. – Арк. 43, 146.

³ Національний музей історії України (далі – НМІУ). – Фонди. – Акти на прийом експонатів до фондів Київського державного історичного музею. 1951 рік. – Арк. 167 – Акт № 451. При цьому у інвентарній книзі полотна записано під датою 9 червня 1951 р.: НМІУ. – Фонди. – Інвентарна книга «Малярство». – Т. 2 (687–1568). – Арк. 106.

⁴ Походяща О. До наукової атрибуції картини «Сандомирський рокош» з колекції Національного музею історії України // Нові дослідження козацької доби в Україні. – Вип. 28. – Київ: Центр пам'яткознавства НАНУ, 2019. – С. 283–287; Її ж: Сарматський живопис у колекції Національного музею історії України // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наук. праць. – Вип. 6. – Київ: Національний музей історії України, 2020. – С. 356–357.

⁵ Проби (14 шт.) дослідили методами оптичної мікроскопії, рентгенофлуоресцентного аналізу (РФА) та ІЧ-спектроскопії з Фур'є-перетворенням (FTIR) у Бюро науково-технічної експертизи «АРТ-ЛАБ». Експертний висновок від 14.02.2022 р.

⁶ НМІУ. – Фонди. – Інвентарна книга «Малярство». – Арк. 106.

Рис. 1. Сандомирський рокош 1606 року.
Автор невідомий. Полотно, олія. XVIII ст. НМІУ
(вигляд в ультрафіолетовому діапазоні)

На відміну від оригінального покривного лаку, який має зеленувате світіння (флуоресценцію), властиве старим лакам на основі натуральних смол, реставраційне тонування має вигляд коричнево-фіолетових плям, темніших за тоном, що характерно для флуоресценції доповнень, здійснених щонайменше 50–60 років тому. Помітно, що сильно реставровані ділянки полотна здебільшого вирізняються спрощеним, схематичним рівнем відтворення початкових оригінальних зображень. Це стосується як відтворення деталей та рисунку облич, частин людського тіла, так і предметів та елементів одягу, озброєння та спорядження.

Дослідження таких реставраційних втручань не є метою цієї роботи, проте ми намагаємося врахувати здійснені спостереження у викладі аргументації щодо авторства та датування.

На полотні зображена значна кількість дійових осіб: польський король Сигізмунд III, гетьмани, прелати, сам Миколай Зебжидовський та ін. Біля дійових осіб та групових композицій містяться написи латиною, що коментують означені сюжети та їхнє символічне значення.

Звертаючись до зображень на картині, зауважимо, що їх огляд викликає стійке відчуття змішаних епох. З одного боку, персонажі частково відтворені в характерній манері середини XVII ст., а з іншого, простежується стилїстика кінця XVII ст. Складається враження, що невідомий нам автор

або змальовував персонажів із різних полотен десь наприкінці XVII – на початку XVIII ст., або ж полотно було істотно допрацьоване згодом, наприклад, у ті самі 1730-ті рр.

Зображені на картині персонажі наче й одягнуті в типи одягу, що носили протягом XVII ст., водночас є деякі предмети та деталі, які вказують на кінець XVII – початок XVIII ст. Звернімо увагу, наприклад, на групу із шістьох вершників із верхньої праворуч від глядача частини полотна, персонажів із прапорами – на перших двох ми бачимо розрізні позаду рукава на ймовірних кунтушах. **(Рис. 2)**

Такий тип одягу став популярним наприкінці XVII – початку XVIII ст.

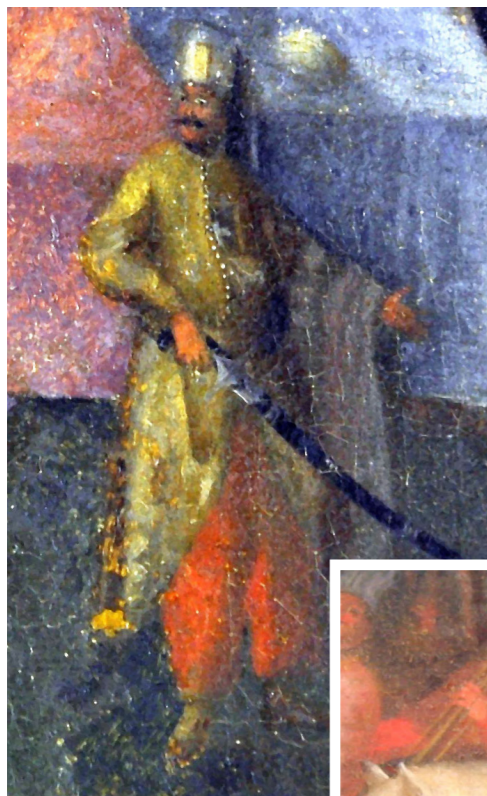
Рис. 2. Сандомирський рокош 1606 року.
Автор невідомий.
Полотно, олія. XVIII ст. НМІУ (фрагмент)

У персонажа із центральної частини картини, зображеного в довгополому одязі червоного кольору (делії чи опанчі), який куняє на стільці з булавою в руці, визирає руків'я шаблі, яке нагадує аналогічні зразки, характерні для кінця XVII – початку XVIII ст. **(Рис. 3)** Шаблі яничара та вершників також схожі на зразки кінця XVII ст. **(Рис. 4)**

Рис. 3. Сандомирський рокош 1606 року.
Автор невідомий.
Полотно, олія. XVIII ст. НМІУ (фрагмент)

Рис. 4. Сандомирський рокош 1606 року.
Автор невідомий.
Полотно, олія. XVIII ст. НМІУ (фрагмент)

Рис. 5. Сандомирський рокош 1606 року.
Автор невідомий.
Полотно, олія. XVIII ст.
НМІУ (фрагмент)

Ефектна група підрозділу вершників, озброєних по-гусарськи, зображених праворуч поряд із панцерними в нижній частині полотна, також викликає питання⁷. (Рис. 5)

⁷ Зауважимо, що це зображення великої групи вершників, як і зображення попередньої із прапорами, має багато записів та реставраційних втручань.

З одного боку, гусари та панцерні XVII ст. показані начебто типово. Але за деталями вони більше схожі на аналогічні зображення гусар (звертаємо, зокрема, увагу на гусарські шоломи!) та панцерних на картинах Мартина Альтомонте 1694 р. «Битва під Віднем» та «Битва під Парканами»⁸. (Рис. 6, 7)

Рис. 6. Битва під Віднем (Перемога під Віднем 12 вересня 1683 року).
Худ. Мартин Альтомонте. Кінець XVII ст. Полотно, олія.
ЛНГМ, Олеський замок (фрагмент)

⁸ Україна-Польща: єдність зброї крізь віки [Текст]. Альбом / Ідея, відбір текстів Т. Возняк, І. Магдиш. – Київ: Грані-Т, 2007. – С. 58-59, 62.

Рис. 7. Битва під Парканами.

Худ. Мартин Альтомонте. Кінець XVII ст. Полотно, олія.
ЛНГМ, Золочівський замок (фрагмент)

Саме в такому самому декоративному стилі він відтворив шоломи гусарії. Натомість Ш. Богушевич досить детально прописував типові для свого часу конструкції шоломів та обладунків, як-от на полотні «Битва під Клушино 1609 року». (Рис. 8, 9)

Рис. 8, 9. Битва під Клушино 1609 року.

Худ. Шимон Богушевич. Полотно, олія. Початок XVII ст.
ЛНГМ, Олеський замок (фрагменти)

Відомі ще кілька робіт із зібрання Державного історичного музею (Москва), де у схожій до М. Альтомонте манері зображені обладунки гусар, зокрема шоломи та накинуті, мов плащі, шкіри диких тварин на їхніх плечах, і до яких застосовувалися різні атрибуції. Мова про картини із сюжетами вінчання та коронації – одне з кількох полотен, що походять із Вишневецького замку, на яких зображено царя Дмитра (Лжедмитрія I), Марину Мнішек та їхню московську коронаційну епопею. Під час подорожі Волинню картини придбав цесаревич Олександр Олександрович (майбутній імператор Олександр III), і 1882 р. п'ять полотен передали до Історичного музею в Москві. В інтернеті іноді припускають, що ці картини належать пензлю Ш. Богушевича. Проте як у самому музеї у експозиції, так і на офіційній сторінці музею під картинами стоїть підпис «Невідомий автор XVII ст.»⁹. Сюжети цих полотен виконано в одній стилістиці та, найімовірніше, одним митцем. З огляду як на стиль письма, так і на деякі зображені предмети одягу та спорядження (зокрема каптани-прежустокори в жовнірів, коміри на одязі чоловіків та інші деталі), можна зробити висновок, що картини цієї серії написані (або переписані, оновлені поверх старіших робіт) близько 1680–1690-х рр. Радше, це була спеціально замовлена кимось із родини Мнішеків чи Вишневецьких серія полотен на тему подій 1606 р. Відтак означені картини не міг написати Ш. Богушевич.

Натомість у нас є ті полотна згаданого художника, до часу створення яких справді не виникає запитань і які для нас важливі як приклади для порівняння сюжетів та стилістики. Перша картина – «Битва під Клушино 1609 року» із Олеського замку (Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Г. Возницького), написана в 1610-х рр., друга – це «Прийом польських послів у кремлівських палатах» із Будапештського національного музею, створена близько 1606 р. (Рис. 10)

Третя – портрет Сигізмунда III, теж із зібрання Олеського замку (ЛНГМ ім. Б. Г. Возницького). Окремо звертаємо увагу на фрагмент із зображенням гусара в характерному стилі. (Рис. 11)

Рис. 10. Прийом польських послів у кремлівських палатах.
Худ. Шимон Богушевич. Полотно, олія. Початок XVII ст.
Будапештський національний музей

Рис. 11. Портрет Сигізмунда III.
Худ. Шимон Богушевич.
Полотно, олія. Початок XVII ст. ЛНГМ,
Олеський замок (фрагмент)

⁹ Клопков К. Портреты Лжедмитрия I и Марины Мнишек из собрания Исторического музея [Електронний ресурс]: Блог Исторического музея. – Режим доступу: <https://blog.mediashm.ru/?p=3104> (дата звернення: 15.02.22).

Ще два персонажі (вочевидь, із пізнішого часу) на тлі «Сандомирського рокошу 1606 року» також дисонують із датуванням початком чи першою половиною XVII ст. Мова про яничара праворуч із верхньої частини, зображення якого ми вже розглядали (Рис. 4), та про іншого персонажа ліворуч із верхньої частини полотна, також одягнутого в турецькому стилі. (Рис. 12)

Деталі одягу вказують на пізніші часи. У яничара на голові – яничарська шапка з невеликою бляхою попереду (єнлук) у тому самому декоративному стилі, як і в турецького яничара, зображеного М. Альтомонте на полотні «Битва під Віднем 1683 року», а також вже у польських яничар 1720–1730-х рр. (Рис. 13)

Рис. 12. Сандомирський рокош 1606 року.
Автор невідомий.
Полотно, олія. XVIII ст. НМІУ (фрагмент)

Рис. 13. Битва під Віднем (Перемога під Віднем 12 вересня 1683 року).
Худ. Мартин Альтомонте. Кінець XVII ст.
Полотно, олія. ЛНГМ,
Одеський замок (фрагмент)

А турецькі яничари початку XVII ст. мали на шапках єнлуки великі й довгі, чеканні з орнаментом, інкрустовані камінням чи зображеннями, напівсферичні, які часто зображались з пір'ям та ложкою всередині.

Схожий на той, що відтворено на полотні, яке досліджується, головний убір із такою самою невеликою латунною бляхою є на малюнку польського яничара із замальовок архітектора Йоахіма Даніеля фон Яуха (Рис. 14)

Рис. 14. Малюнок польського яничара.
Худ. Йоахім Даніель фон Яух.
XVIII ст. Бібліотека Народова. Варшава

Водночас і шапка, й інші предмети одягу – зелений каптан та червоні шаровари, дивним чином збігаються з описом вбрання яничарської корогви з полку Булави Великої Коронної першої половини XVIII ст.¹⁰

Те саме спостерігаємо й на прикладі персонажа «Сандомирського рокошу 1606 року», одягнутого як магнатський паук початку XVIII ст. Бачимо типові одяг та спорядження, схожі на ті, що зображені на полотні Йоганна Самуеля Мока «Компамент військ польських, саксонських та литовських у Чернякові 1732 року», написаному 1735-го, та інших тогочасних картинах, що демонструють річпосполитських і саксонських яничар та пауків. (Рис. 15)

Рис. 15. Компамент військ польських, саксонських та литовських у Чернякові 1732 року.
Худ. Йоганн Самуель Мок. 1735 р.
Музей Війська Польського у Варшаві
(фрагмент)

Отже, такі розбіжності в деталях та стилістиці дають підстави для об'єктивно виваженого й обґрунтованого датування картини. Як уже згадано, в музейній експозиції під нею стояв підпис «Невідомий художник, XVIII ст.». І, з огляду на викладені аргументи, ми вважаємо це цілком правильною атрибуцією. Робимо висновок, що автор полотна «Сандомирський рокош 1606 року» створив його наприкінці XVII – на початку чи у першій третині XVIII ст. При цьому ми не заперечуємо, що ця робота може бути картиною другої половини XVII ст., істотно оновленою наприкінці XVII – у першій третині XVIII ст. із застосуванням пізніших мистецьких прийомів та передачею інших відповідних матеріальних реалій.

У подальшому дослідженні вважаємо перспективним проведення рентгенофлуоресцентного аналізу, інфрачервоної спектроскопії тощо ґрунту й фарбового шару у вказаних нами частинах полотна, що допомогло б уточнити датування та інші дані.

¹⁰ Ciesielski T. Armia koronna w czasach Augusta III. – Warszawa: DiG, 2009. – P. 477, 479.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Клопков К. Портреты Лжедмитрия I и Марины Мнишек из собрания Исторического музея [Электронный ресурс]: Блог Исторического музея. – Режим доступа: <https://blog.mediashm.ru/?p=3104> (дата звернення: 15.02.22).

Національний музей історії України (далі – НМІУ). – Фонди. – Акти на прийом експонатів до фондів Київського державного історичного музею. 1951 рік. – 225 арк.

НМІУ. – Фонди. – Інвентарна книга «Малярство». – Т. 2 (687–1568). – 192 арк.

Походяща О. До наукової атрибуції картини «Сандомирський рокош» з колекції Національного музею історії України // Нові дослідження козацької доби в Україні. – Вип. 28. – Київ: Центр пам'яткознавства НАНУ, 2019. – С. 283–287.

Походяща О. Сарматський живопис у колекції Національного музею історії України // Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наук. праць. – Вип. 6. – Київ: Національний музей історії України, 2020. – С. 350–368.

Україна–Польща: єдність зброї крізь віки [Текст]. Альбом / Ідея, відбір текстів Т. Возняк, І. Магдиш. – Київ: Грані-Т, 2007. – 120 с.

Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф. 442. – Оп. 186. – Спр. 227. – 173 арк.

Betlej A., Dworzak A., Markiewicz A. Pałac w Wiśniowcu w świetle inwentarzu staropolskich. – Kraków: Attyka, 2016. – 165 p.

Ciesielski T. Armia koronna w czasach Augusta III. – Warszawa: DiG, 2009. – 631 p.

Антон Богдалов

завідувач відділу «Історія незалежної України»,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)

Anton Bohdalov

Head of the Department 'History of Independent
Ukraine',
The National Museum of the History of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ
СВЯТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ В УКРАЇНІ
НАПРИКІНЦІ ХХ – ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ТА ЗІБРАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ)**

**THE PECULIARITIES OF THE ORGANIZATION AND HOLDING
OF THE INDEPENDENCE DAY IN UKRAINE AT THE END
OF THE 20th – FIRST QUARTER OF THE 21th CENTURIES
(BASED ON THE MATERIALS OF THE PERIODICAL PUBLICATIONS
AND THE COLLECTION OF THE NATIONAL
MUSEUM OF THE HISTORY OF UKRAINE)**

Анотація

У публікації досліджено особливості організації та святкування найвизначнішого офіційного свята в історії України – Дня проголошення Акта державної незалежності. Проаналізовано внутрішньополітичні фактори, що мали вплив на ідеологічну та практичну складову святкувань. Зроблено спробу виявити зовнішньополітичні чинники, що вплинули на визначення святкових заходів. Виявлено особливості організації урочистостей у дипломатичних представництвах України за кордоном. Досліджено процес набуття та формування традицій святкування Дня Незалежності

Ключові слова:

Національний музей історії України, Акт проголошення незалежності України, військовий парад, Президент України, урочисті заходи, дипломатичні делегації, дипломатичні представництва України за кордоном.

Abstract

The publication examines the peculiarities of the organization and celebration of the most significant official holiday in the history of Ukraine, the day of the proclamation of the Act of State Independence. The domestic political factors that had an impact on the ideological and practical